

Світлана Кадубовська

кандидат педагогічних наук

Київський університет імені Бориса Грінченка

М. Київ

ПОЕТИКА ПІЗНЬОЇ ЗРІЛОСТІ У ДРАМІ ЛУТЦА ХЮБНЕРА «СЕРЦЕ БОКСЕРА»

Останніми десятиліттями сучасні автори художніх творів дедалі частіше звертають увагу своїх читачів на перетин віку та простору, що являє собою старість. Такими творами цікавиться літературознавча геронтологія, яка вивчає низку проблем, що є безпосередньо дотичні до зображуваної в літературі теми старості, а саме: особливості періоду пізньої зрілості, викриття теми ейджизму, соціального відмежування та ізоляції літніх людей, перебування їх в будинку для престарілих. Передумовами активного прояву в літературі теми старіння є певні факти.

За останні кілька десятиліть в усьому світі значно збільшилась очікувана тривалість життя. Так, середньостатистична людина, народжена 1960 року (з цього року ООН почала збирати дані по всій планеті), як очікувалося, могла дожити до 52,5 років. Сьогодні середня очікувана тривалість життя на двадцять років перевищує цей показник, тоді як в економічно розвинених європейських державах, наприклад, у Німеччині, Австрії, Швейцарії, Франції, Італії, Великій Британії та ряді інших країн, середня тривалість життя становить понад 80 років. В результаті поліпшення умов життя та розвитку медицини літньому віку приділяється дедалі

більше уваги, що впливає на різні сфери людського життя і знаходить відображення у культурних і літературних виявах.

Загалом, оптимістичні прогнози щодо збільшення тривалості життя, звичайно ж, вітають. Але поряд з перевагами цього демографічного прориву постає і низка труднощів, зокрема, фінансова криза через порівняно велику кількість людей пенсійного віку, що призводить до складнощів у забезпеченні гідних умови життя та медичного супроводу в період пізньої зрілості. Крім того, існує ряд соціальних та психологічних проблем, які знецінюють надбання людей похилого віку. Передусім мова йде про згаданий вище ейджизм – дискримінацію особистості на підставі її віку, поширена як у формальних, так і в неформальних сферах життя суспільства. Термін «ейджизм» був запропонований у 1969 році директором Національного інституту старіння, США (*National Institute on Aging*) геронтологом Робертом Батлером, який досліджував дискримінацію одних вікових груп іншими. Одним із проявів ейджизму є статус так званого «невидимого покоління», що позначає людей третього віку; термін запропонований Міхаелем Бюнте та доктором Рейнхардом Вюркнером під час роботи симпозиуму у Берліні в 2006 році, присвяченому проблемам співпраці з літніми людьми в контексті їх потреб – духовних та матеріальних. Дослідники пояснюють термін «невидиме покоління» так: «країни, що розвиваються, показують (*головно в ЗМІ – С.К.*) переважно образи молодих людей... Старі ж люди залишаються просто невидимі. Також у рамках зайнятості населення про старих людей майже не йдеться. Модернізація ламає традиції, місцеві громади змінюються і це призводить до втрати значення важливості людей похилого віку, в результаті чого їх просто перестають сприймати (як особистостей?)» [1].

В інтернет-джерелі «Як бути невидимим», який популяризує дослідниця літературознавчої геронтології у Україні Гайдаш А.В. [2]. зазначається, що нема кращого засобу стати невидимим ніж вік за 55 та сиве волосся. Як приклад автор розвідки С. Сінгер наводить висновки з проведеного експерименту, які свідчать про те, що люди з ознаками старіння стають невидимі для молодшого покоління, це виражається у відсутності з ними зорового контакту, посмішок до них та

звертань з розмовою порівняно з більш молодими людьми. За словами антрополога літні люди отримують менше уваги ніж малюки у візочках та собаки на ланцюжку. Автор статті зазначає: «результати експерименту дають зрозуміти, що невидимість – це насправді не ви, а те, як інші сприймають вас або не сприймають вас. Це відображення того, хто вони, а не того, хто ти є. Справа не в тому, що старих людей не видно. Просто інші для них сліпі»[3]. Таку сліпоту він вважає проявом ейджизму і радить: «Замість того, щоб намагатися розробити пристрої маскування, нам слід зосередитись на збільшенні нашої здатності бачити те, що є насправді, навіть якщо воно старе і сіре»[3].

Занепокоєння митців слова у питаннях третього віку знаходить своє відображення у сучасній культурі, зокрема у театральних виставах. Ми погоджуємось з Тетяною Вірченко [4], що у відображенні реальності драматичні твори посідають чільне місце. На нашу думку, п'єса є дзеркалом реальності, художньою ілюзією, завдяки чому воно дозволяє нам побачити те, що часто у буденному житті залишається непоміченим, або ж свідомо оминається нашою увагою.

Художньою інтерпретацією «невидимого покоління» є п'єса відомого німецького драматурга Лутца Хюбнера «Серце боксера» («Das Herz eines Boxers» 2009, Lutz Hübner), яка розкриває поетику пізньої зрілості. Вона ставиться у багатьох театрах світу, в тому числі й в Україні в Національному академічному театрі російської драми ім. Лесі Українки.

В основі сюжету п'єси – тиждень з життя колись відомого та успішного боксера Червоного Лева, що нині мешкає в будинку для престарілих. Протагоніст твору є всіма покинутий та забутий і, з його слів, більш за все страждає від самотності. Події п'єси не виходять за межі гетеротопії будинку для літніх людей.

Проблемам психологічних особливостей самотності в похилому віці присвячена стаття психологів В.В. та В.Т. Грубляк, в якій наголошується, що «Проблема соціальної самотності посилює почуття соціальної незахищеності. Найбільш травмуючими чинниками самотності в пізньому віці є стресові ситуації та переживання, особливо втрата значущо близьких людей, відсутність прагнення до

встановлення нових або підтримки старих соціальних зв'язків, різка зміна звичного способу життя з виробленням суїцидальної поведінки». Також дослідники зазначають, що до найбільш важливих проблем, які спіткають людей похилого віку належать самотність, стан здоров'ям та економічні проблеми[5]. З усіма цими трьома проблемами, які в один момент навіть наштовхнули його на думки про самогубство, безпосередньо зіткнувся Лев.

У зав'язці драматичного конфлікту в самотній кімнаті Лева з'являється 16-річний Йойо, який має відробляти визначене судом штрафне покарання упродовж тижня. Ейджистське ставлення хлопця до літніх людей загалом і зокрема до самого Лева одразу видно з наступних його фраз: «Я що схожий на того, хто сердечно ставиться до старих?», «Мені байдуже, чи диктувала мораль у твій час інше ставлення до праці», «Може мені віднести тебе на склад будівельних матеріалів, поки я тут працюю?», «Мабуть ти вже звик до кольору кала?» та ін. [6]. Лев зовсім не реагує на образливі закиди хлопця і мовчки ігнорує його.

Проте трохи згодом хлопець відкриває Лева справжню причину свого перебування тут. На це Лев промовляє свою першу фразу до нього «А ти з характером!»[6], з якої між хлопцем та старим боксером зав'язується розмова. Потроху між ними виникають теплі та довірливі стосунки, вони діляться своїм болем та мріями. З цього моменту міжпоколінневий конфлікт між ними вичерпується. Мудрі поради старого Лева стають в нагоді Йойо, за що молодий чоловік безмежно вдячний набагато старшому товаришеві. Також Червоний Лев вчить його боксувати та не дає скоїти непоправного – в гарячковому запалі смертельно помститись своєму кривдникові. Крім того Лев дивує Йойо, відкривши йому зовсім іншу точку зору на бокс та професію боксера. Він твердить: «Справжній боксер – джентльмен, художник. У справжнього боксера таке велике серце, що він не вміє ненавидіти. Він б'є, але не з ненависті, і якщо він програє, то це теж не кінець, таке життя: повного нокауту ніколи не буває»[6]. В цих словах прочитуємо відсилку до назви п'єси. Вважаємо, що важливим аспектом набутих впродовж життя досвіду та мудрості автор на прикладі свого літнього протагоніста вбачає у вмінні вмщати у серці любов, а не ненависть.

Лев теж відкриває Йойо причину перебування саме у цьому будинку для літніх людей, який більше скидається на справжню в'язницю. В своїй статті «Час іти. Швидко, а не повільно» відома дослідниця в галузі літературознавчої геронтології Улла Крібернегг наголошує, що фактично, будинки для літніх людей у художніх текстах – це завжди більше ніж просто житлові будівлі. Вони являють собою просторові метафори, котрі дозволяють авторам піднімати екзистенційні питання [7]. Тож гетеротопія замкненої кімнати будинку для літніх людей, де перебуває Червоний Лев, спонукає до рефлексії про соціальну відмову від людей «четвертого віку», що викликане практиками соціальної ізоляції.

Йойо розуміє невтішне положення літнього товариша і своє ставлення до будинку престарілих він озвучує ще в експозиції твору: «Ну тут справжня тюрґа! Ви що, тут всі особливо небезпечні, чи що? З тими бугаями все ясно, але щоб такі дідулі, як ви?... Вони напевно бояться, щоб ви під колеса не кинулись. Та я знаю напевно: чим йти в таку тюрму для пенсіонерів, я краще одразу застрелюсь» [6]. Думки хлопця про смерть, як звільнення від страждань, пов'язаних зі старістю та перебуванням у будинку для літніх людей дозволяють провести типологічні паралелі п'єси Хюбнера з низкою літературних творів антиутопічного характеру, де автори піднімають питання фізичного знищення старих представників суспільства та/або тотального відмежування соціуму від старшого покоління («Спалювання пилу» Маргарет Етвуд, «Extazy Rave» Констанц Денніг, «А дами все ще чекають» Сібілле Берг та ін).

Хлопця пронизує жаль та одночасно повага і вдячність до старого Лева. Тому, дізнавшись про мрію Лева втекти з будинку для престарілих, де він зазнає моральних страждань, до свого колишнього супротивника по рингу та нинішнього друга, що мешкає у Франції, він вирішує допомогти йому і влаштовує втечу.

За час свого спілкування з Левом Йойо починає розуміти, що літня людина зовсім не поступається молодшому Йойо в силі духу, характері та розумі, що він так само відчуває, радіє та страждає і так само мріє. Нав'язане суспільними стереотипами ставлення Йойо до літньої людини змінюється, він починає відчувати глибоку симпатію та вдячність до Лева. Кордони між їхніми

поколіннями стираються і далі вони діють як єдина команда. Після невдалої спроби втекти у Лева опускаються руки, і він просить хлопця принести йому пакунок таблеток, щоб скоїти самогубство. Натомість Йойо планує нову спробу втечі, він продає в антикварній лавці деякі речі Лева та купує йому квиток до омріяної Франції. Йойо приносить дамський одяг та вмовляє Лева передягтись та поїхати до друга. Спроба вдається. П'єса завершується словами прощання Йойо та Червоного Лева.

Антиейджистська поетика п'єси Лутца Хюбнера реалізується завдяки обміну досвідом між поколіннями, де старість пропонує мудрість, розуміння та доброту, а молодість – запал та активність; а також через взаємоповагу та небайдужість.

В результаті ретельного прочитання драми Лутца Хюбнера «Серце боксера» та перегляду постановки п'єси в Національному академічному театрі російської драми ім. Лесі Українки буде детальніше проаналізовано поетику пізньої зрілості та антиейджистську стратегію автора твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Die unsichtbare Generation. Alte Menschen in der Entwicklungszusammenarbeit. Neue Herausforderungen für die Armutsbekämpfung (2007) [Електронний ресурс] / – Режим доступу: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:KvPbeKKDqRIJ:https://www.caritas-international.de/cms/contents/caritas-internationa/medien/dokumente/die-unsichtbare-gene/dokumentation_alte_menschen.pdf%3Fd%3Da%26f%3Dpdf+%&cd=2&hl=ru&ct=clnk&gl=ua&client=safari. – Дата звернення: 18.03.2021.
2. Гайдаш А. Репрезентация дискурсу старіння як травматичний досвід в драматургії США // Сучасні літературознавчі студії. Літературний дискурс: Транскультурні виміри. Збірник наукових праць. Випуск 12. – 2015. – Т. 674 с. – С. 125-134.
3. Singer S.R. How To Be Invisible [Електронний ресурс] / – Режим доступу: https://www.academia.edu/10170382/How_to_be_Invisible. – Назва з екрану. – Дата звернення: 18.03.2021.

4. Художник конфлікт в українській драматургії 1990-2010-х років: дискурс, еволюція, типологія. / Вірченко Т. – Кривий Ріг: "Видавничий Дім", 2012.

5. Грубляк В.Т., Грубляк. В. В. Психологічні аспекти самотності в похилому віці // Book Психологічні аспекти самотності в похилому віці / Editor. – Кам'янець-Подільський: "Аксиома", 2011. – С. 144-154.

6. Hübner L. Das Herz eines Boxers // Book Das Herz eines Boxers / Editor. – Leipzig: Klett Ernst, 2009.

7. Kribernegg U. Time to go. Fast not slow: geronticide and the burden narrative of old age in Margaret Atwood's "Torching the Dusties" (2018) [Електронний ресурс] / –

Режим доступу:

https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13825577.2018.1427200#_i3 – Дата

звернення: 10.03.2021.